

**СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГРУПОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

К. А. Колеснік

orcid.org/0000-0001-8928-4377

У статті висвітлено передумови соціально-економічного та політичного розвитку групової діяльності в системі дошкільної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Розглянуто питання важливості дослідження групової діяльності у процесі навчання та виховання дітей. Проаналізовано нормативно-правову базу зазначеного періоду. Коротка характеристика основних документів дала уявлення про розвиток групової діяльності, що безпосередньо впливає на особливості дошкільної освіти. У статті доведено, що тільки комплексне поєднання проаналізованих підходів забезпечує науково-методичні засади організації групової діяльності.

Ключові слова: дошкільні навчальні заклади, освіта, групова діяльність, Концепція дошкільного виховання, Базовий компонент.

**SOCIO-HISTORICAL PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF
GROUP ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF PRESCHOOL EDUCATION IN
UKRAINE LATE XX - EARLY XXI CENTURY**

K. A. Kolesnik

The process of formation and organization of group activities in preschool educational institutions since the independence of Ukraine was influenced by objective socio-historical and pedagogical prerequisites, which include: political (new regulatory framework), public (changing world outlook, democratic transformations, becoming a civil society in which socially beneficial results are

achieved by conscious joint actions; openness of borders facilitated the involvement of foreign experience in organizing the educational process, in particular in the activities of conducting a group), pedagogical (emergence of new forms and methods of educational process of preschoolers).

In the article the prerequisites of socio-economic and political development of group activity in the system of preschool education of Ukraine of the late twentieth - early twenty-first century are covered. The importance of research of group activities in the process of education and upbringing of children is considered. The legal base of the specified period is analyzed. A brief description of the main documents gave an idea of the development of group activities, which directly affects the features of early childhood education. The article proves that only a complex combination of the analyzed approaches provides the scientific and methodological foundations for the organization of group activities. The article provides a list of alternative programs that were created for the first time since Ukraine's independence.

Keywords: *preschool educational institutions, education, group activity, Concept of preschool education, Basic component.*

Постановка проблеми. У процесі вивчення широкого кола питань, пов'язаних зі становленням та розвитком групової діяльності в системі дошкільної освіти України, важливого значення набувають дослідження педагогічних, соціально-економічних і політичних аспектів державного прогресу, які безпосередньо впливають на освіту. Адже відповідно до рівня економічного розвитку держави, її політичного устрою залежить розвиток групової діяльності, наявних у країні закладів дошкільної освіти, удосконалення навчально-виховного процесу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний пошук показав, що проблема розвитку групової діяльності в системі дошкільної освіти перебувала в центрі уваги науковців і дослідників. Питанням періодизації в історії займалися О. Акімова, Л. Зашкільняк, О. Сухомлинська. Окремі

історико-педагогічні аспекти розвитку системи дошкільної освіти в Україні досліджували Л. Артемова, Н. Біленко, А. Богущ, З. Борисова, Є. Коваленко, З. Ногачевська, Т. Філімонова та ін. Науковці Н. Денисенко, В. Котирло, К. Крутій та ін. велику увагу приділяють змісту та формам організації навчально-виховного процесу для всебічного розвитку особистості на різних етапах життя дитини. Проте й надалі залишається актуальним питання розвитку групової діяльності. Аналіз історіографії свідчить про недостатню кількість розвідок з питань щодо педагогічних передумов розвитку групової діяльності.

Формулювання цілей статті. Дослідження соціально-історичних передумов розвитку групової діяльності в системі дошкільної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес становлення та організації групової діяльності в дошкільних навчальних закладах часів незалежності України відбувався під впливом об'єктивних суспільно-історичних та педагогічних передумов. До них відносимо: політичні (нова нормативно-законодавча база); суспільні (зміна світогляду суспільства, демократичні перетворення, становлення громадянського суспільства, в якому досягається суспільно корисний результат свідомими спільними діями; відкритість кордонів сприяла залученню іноземного досвіду в організацію освітнього процесу, зокрема в методику проведення групової діяльності); педагогічні (поява нових форм та методів освітнього процесу дошкільників).

У 90-х роках ХХ століття почалася перебудова системи дошкільної освіти, яка пов'язана з прийняттям незалежності України. Гуманізація освіти була пов'язана, перш за все, зі зміною ставлення до мети дошкільного виховання, в центрі якого знаходилася дитина, становлення його суб'єктності. На даному етапі система вітчизняної дошкільної освіти будувалася на принципах динамізму, варіативності організаційних форм, гнучкого реагування на потреби суспільства й особистості. Перехід від одноманітності типів дошкільних установ до створення гнучкої багатофункціональної

системи, що включає нові види державних і недержавних установ, дозволив реагувати на різноманітні освітні потреби населення й задовольняти їх, забезпечуючи широкі освітні послуги.

Даному процесу поклало початок прийняття важливих документів: Закон України «Про освіту» (1991), Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХ століття) (1992), «Концепція національного виховання» (1994), Базовий компонент дошкільної освіти (1998), що визначили мету виховання дитини як особистості.

У Концепції дошкільного виховання в Україні (1993) висвітлено сучасні погляди на дошкільне виховання. Дана концепція створена на замовлення Міністерства освіти, в якій викладено систему завдань, методів, засобів дошкільного виховання, що базуються на демократизмі, гуманізмі, національній культурі й загальнолюдських цінностях. Основною метою дошкільного виховання стає формування основ духовності особистості в період найбільшої емоційної чутливості дитини. Саме з даної концепції почалося обговорення питань, які були пов'язані з оновленням змісту дошкільної освіти, з розробкою нових педагогічних технологій та освоєнням нових методів і форм роботи.

Після здобуття незалежності вперше в історії дошкільного виховання України створені альтернативні програми для дошкільних навчальних закладів: «Українське дошкілля» (1991), «Дитина в дошкільні роки» (1991), «Малютко» (1992), «Дитина» (1993). Кожна із цих програм має свою структуру та особливості. А спільним для них є наукова основа та національне виховання, орієнтація на сучасні суспільні умови.

Загальна стратегія освітнього поступу була відображена в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1992), де дошкілля визначається важливою вихідною ланкою системи безперервної освіти, становлення й розвитку особистості. Основною метою Програми було визначення стратегії розвитку освіти в Україні в найближчі роки та

перспективу XXI століття, створення життєздатної системи безперервного навчання й виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування культурного й інтелектуального потенціалу як найбільшої цінності нації.

У 1999 році вийшов друком Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) як стандарт дошкільної освіти. БКДО визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, обсяг навантаження, вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дитини семи (шести) років, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті [1, с. 13].

Базовий компонент дошкільної освіти – це мінімально достатній та необхідний дитині для нормального функціонування в навколишньому середовищі ступінь компетентності, який передбачає набір особистісних властивостей, розвинених потреб і здібностей, елементарних теоретичних уявлень та життєво важливих практичних умінь, що гарантують дошкільнику придатність до життя, вміння орієнтуватись у новому, адекватно реагувати на явища, події, людей [11, с. 119].

Концептуальні положення теорії дошкільного виховання були спрямовані на використання потенційних неповторних можливостей розвитку кожної дитини, формування індивідуально-творчих початків особистості дошкільника. У період від народження до семи років закладається фундамент для набуття в майбутньому будь-яких спеціальних знань, умінь і навичок, засвоєння різних видів діяльності. У цьому зв'язку особливого значення набував «базовий компонент» дошкільної освіти, оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, розробка державних і авторських програм, які б сприяли реалізації творчих здібностей кожної дитини.

Саме це спонукало вчених до написання в Україні у 1991-1993 роках понад 20 альтернативних програм виховання та навчання дітей дошкільного віку, які б спиралися на принципи демократизації та гуманізації.

Організація групової діяльності дітей декларувалася в більшості чинних на той час програм навчання й виховання дітей дошкільного віку, які були схвалені до впровадження в навчально-виховний процес закладів освіти України. Саме вони визначали зміст групової діяльності.

У жовтні 2001 року відбувся 2-й Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, на якому було підведено підсумки виконання програми «Освіта», де вказувалось на те, що вона свої функції виконана. На цьому ж з'їзді було обговорено Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті й прийнято в грудні 2001 року.

У Національній доктрині було представлено результати виконання Державної програми «Освіта» (розроблено державний стандарт школи, дошкільної галузі, позашкільної); прийнято Закон «Про освіту» (дошкільну, позашкільну, технічну, вищу та ін.); визначено основні напрями модернізації освіти.

Якісно новий період у суспільному розвитку означає перетворення системи дошкільного виховання в Україні із виховної в освітню, про що було зазначено в Законі України «Про дошкільну освіту» у 2001 році.

Закон «Про дошкільну освіту» – це Закон прямої дії, оскільки спрямований на галузь. Так, у статті 2 Закону йдеться про забезпечення прав дитини на доступність і безоплатність здобуття дошкільної освіти. У статті 4 (п.1) зазначається, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні; дошкільна освіта (п.2) – це цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб;

дошкільний вік (п.3) – базовий етап фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини [3, с. 5].

Цей закон окреслює демократичні процеси, які відбуваються в державі, через створення нових громадських вимог до дошкільної ланки освіти як основи становлення соціокультурної особистості [3, с. 5].

Закон України поклав початок реформуванню дошкільної освіти в Україні й встановив організаційні, правові, методичні та фінансові засади розвитку і функціонування системи дошкільної освіти, визначив пріоритети її змісту. Система дошкільної освіти мала базуватися на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, повинна забезпечувати навчання, розвиток і виховання дитини, сприяти формуванню у неї загальнолюдських цінностей у правовому суспільстві України [11].

З введенням у дію Закону України «Про дошкільну освіту» створено надійне правове підґрунтя функціонування всієї системи дошкільної освіти. Законодавчо встановлено, що її зміст визначається Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні – державним освітнім стандартом, затвердженим на спільному засіданні колегії МОН України та Президії АПН України (рішенням від 25.04.1988р. № 26601 / 33).

У коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні зазначалося, що організація групової діяльності з регламентованим часом та наближена до шкільної моделі, має перетворитися на добровільну організацію дітей задля спільної справи. Їх об'єднання відбувається на певний час без позбавлення дошкільників права на вільний вибір, пересування, час завершення і перехід до іншого виду діяльності [6, с. 120]. Об'єднання дітей має відбуватися або аргументованою вимогою педагога-вихователя, або за добровільним вибором дітей. Діти дошкільного віку в спільній діяльності вправляються в умінні спілкуватися і з тим, з ким більше проводять часу, хто

приємніший, і з тим, з ким зводять обставини, будуються міжособистісні стосунки.

Основною формою організованої навчальної діяльності дітей дошкільного віку залишаються заняття з різних розділів програми. Організуючи навчальну діяльність, важливо систематично використовувати завдання ТРВЗ (теорію розв'язання винахідницьких завдань), проблемно-пошукові ситуації, об'єднуючи дітей у підгрупи або групи для продуктивного навчально-виховного процесу [9, с. 3].

Системний погляд на успішне розв'язання проблем сучасного українського дошкільця представлений передусім у Базовому компоненті дошкільної освіти України (2012). У його розробці взяли участь відомі українські учені-дослідники дошкільної освіти та педагоги-практики [2, с. 1].

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6-7 років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи [2, с. 4].

У процесі групової діяльності діти дошкільного віку повинні спілкуватися один з одним, намагатися входити в контакт з дітьми різного віку, налагоджувати з ними позитивну взаємодію, згладжувати конфліктні ситуації. Діти прагнуть і люблять брати участь у будь-якій спільній справі (грі, продуктивній діяльності, навчальній та ін.), адже завдяки своєму досвіду, певним умінням та знанням, підтримують загальну для всіх мету діяльності. Дошкільники хочуть отримати визнання іншими дітьми, прагнуть бути бажаними, корисними в спілкуванні, грі тощо. Вони вчаться самостійно встановлювати й підтримувати ділові, партнерські й особисті контакти з іншими дітьми, володіють правилами поведінки в конфліктних ситуаціях.

Спільна діяльність як міжсуб'єктна взаємодія концентрує в собі складні соціально-психологічні механізми, які вимагають певної міри готовності та зрілості суб'єкта. Першооснови співпраці закладаються в період дошкільного дитинства, коли у взаєминах дітей починає активно формуватися комунікативна та соціальна компетентності, а взаємодія дитини з однолітками й дорослими набуває особливі риси.

Дитина дошкільного віку орієнтується в тому, що група – це об'єднання, яке виникає на основі особистих симпатій, емоційних взаємин між її членами. Усвідомлює, що групу гуртують спільні цінності, щирість та відвертість стосунків, довіра, певні поведінкові норми; прихильне ставлення один до одного. Розуміє, що дружба – це прояв взаємної довіри, відданості, поваги між людьми. Ініціює дружні стосунки з тими, кому симпатизує, усвідомлює, що дружбою треба дорожити. Орієнтується в тому, що кожна країна має свою територію, на якій проживають люди з різним кольором шкіри, волосся, розрізом очей тощо. Вони мають свою культуру, звичаї, мову. Розуміє, що всі народи світу прагнуть миру й щасливого життя [2].

Отже, базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, забезпечує готовність дошкільника до взаємодії з однолітками та дорослими, передбачає розвиток специфічних видів діяльності, фундаментальних для дошкільного дитинства.

На нашу думку, для більш ефективного розвитку здатності дошкільників до групової роботи необхідні дотриматися наступних умов:

- проведення вихователем систематичної, цілеспрямованої роботи по створенню умов для співпраці дітей;
- врахування особливостей розвитку спільної дії в дітей-дошкільників.

Висновки і перспективи. Таким чином, враховуючи процес оновлення нормативно-правової бази, суспільний запит на демократичні перетворення в освіті, створення нових Концепцій дошкільної освіти, хід освітнього процесу

після здобуття незалежності України не припинився. У подальших наукових розвідках, на наше переконання, варто більш детально дослідити історичні передумови розвитку групової діяльності.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Дошкільне виховання, 1999. – 70 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України / науковий керівник : А. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. ; авт. кол-в : Богущ А., Беленька Г., Богінч О., Гавриш Н., Долинна О., Ільченко Т., Коваленко О., Лисенко Г., Машовець М., Низковська О., Панасюк Т., Піроженко Т., Поніманська Т., Сідельнікова О., Шевчук А., Якименко Л. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Освіта України. – 2001. – № 33. – С. 5.
4. Імбер В. І., Карук І. В., Колеснік К. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час застосування освітніх ситуацій у процесі групової діяльності з дітьми дошкільного віку / В. І. Імбер, І. В. Карук, К. А. Колеснік // International scientific conference «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»: Conference Proceedings, February 23rd. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. – С. 138-140.
5. Колеснік К. Становлення змісту організації групового навчання дітей дошкільного віку в періоду 1991-2000 рр. / К. Колеснік // Perspectives et mise en oeuvre de l'innovation dans le domaine scientifique: collection de papiers scientifiques «ЛОГОЕ» avec des matériaux de la conference scientifique et pratique international (Vol. 2), 20 septembre, 2019. Geneve, Suisse Plateforme scientifique europeenne. – Р. 28-31.
6. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні – К.: Ред. журналу «Дошкільне виховання», 2002. – 512 с.
7. Микичур Т. С. Проблема гуманно-ціннісного виховання дітей у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Т. С. Микичур // Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань. – Вінниця: ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2012. – Вип.8. – С. 128-129.
8. Опушко Н. Р. Соціально-історичні передумови розвитку освіти на Поділлі в першій половині XIX століття / Н.Р. Опушко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і асихологія: Зб. наук. праць. – Випуск 35 / Редкол.: В. І, Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер». – 2011. – С. 345-350.
9. Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах: Методичний лист МОН України № 1/9-306 від 06.06.05 р. // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 3

10. Стахова І. А. Особливості становлення цілісної картини світу в дітей шестирічного віку / І. А. Стахова // Молодий вчений, №5.2 (69.2), 2019. – С.162-165.
11. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття. Монографія / Т. М. Степанова. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 184 с.

References

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity v Ukrayini. – K.: Doshkil'ne vykhovannya, 1999. – 70 s.
2. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity Ukrayiny / naukovyy kerivnyk : A. Bohush, diysnyy chlen NAPN Ukrayiny, prof., d-r ped. nauk. ; avt. kol-v : Bohush A., Byelyen'ka H., Bohinich O., Havrysh N., Dolynna O., Il'chenko T., Kovalenko O., Lysenko H., Mashovets' M., Nyzkovs'ka O., Panasyuk T., Pirozhenko T., Ponimans'ka T., Sidel'nikova O., Shevchuk A., Yakymenko L. – K. : Vydavnytstvo, 2012. – 26 s.
3. Zakon Ukrayiny «Pro doshkil'nu osvitu» // Osvita Ukrayiny. – 2001. – # 33. – S. 5.
4. Imber V. I., Karuk I. V., Kolesnik K. A. Vykorystannya informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy pid chas zastosuvannya osvitynykh situatsiy u protsesi hrupovoyi diyal'nosti z dit'my doshkil'noho viku / V. I. Imber, I. V. Karuk, K. A. Kolesnik // International scientific conference «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»: Conference Proceedings, February 23rd. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. – S. 138-140.
5. Kolesnik K. Stanovlennya zmistu orhanizatsiyi hrupovoho navchannya ditey doshkil'noho viku v periodu 1991–2000 rr. / K. Kolesnik // Perspectives et mise en oeuvre de l'innovation dans le domaine scientifique: collection de papiers scientifiques «LOHOE» avec des materiaux de la conference scientifique et pratique internationale (Vol. 2), 20 septembre, 2019. Geneve, Suisse Plateforme scientifique europeenne. – R. 28-31.
6. Komentar do Bazovoho komponenta doshkil'noyi osvity v Ukrayini – K.: Red. zhurnalu «Doshkil'ne vykhovannya», 2002 r.
7. Mykychur T. S. Problema humanno-tsinnisnoho vykhovannya ditey u pedahohichniy spadshchyni V. O. Sukhomlyns'koho / T. S. Bilyk // Realizatsiya idey V. O. Sukhomlyns'koho v praktytsi roboty suchasnoyi pochatkovoyi shkoly: Zbirnyk materialiv rehional'nykh pedahohichnykh chytan'. – Vinnytsya: VDPU im. M. Kotsyubyns'koho, 2012. – Vyp.8. – S. 128-129.
8. Opushko N. R. Sotsial'no-istorychni peredumovy rozvytku osvity na Podilli v pershiy polovyni KhIKh stolittya / N.R. Opushko // Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Pedahohika i asykholohiya: Zb. nauk. prats'. – Vypusk 35 / Redkol.: V. I. Shakhov (holova) ta in. – Vinnytsya: TOV firma «Planer». – 2011. – S. 345-350.

9. Orhanizatsiya ta zmist navchal'no-vykhovnoho protsesu v doshkil'nykh navchal'nykh zakladakh: Metodychnyy lyst MON Ukrayiny # 1/9-306 vid 06.06.05 r. //Doshkil'ne vykhovannya. – 2005. – #7. – S. 3
10. Stakhova I. A. Osoblyvosti stanovlennya tsilisnoyi kartyny svitu v ditey shestyrichnoho viku / I. A. Stakhova // Molodyy vchenyy, #5.2 (69.2), 2019. – S.162-165.
11. Stepanova T. M. Evolyutsiya zmistu doshkil'noyi osvity u druhiy polovyni KhKh stolittya. Monohrafiya / T. M. Stepanova. – K.: Vydavnychyy dim «Slovo», 2010. – 184 s.